

IV. A MAGYARTANÍTÁS ÉS A NYELVTUDOMÁNY

S z é p • György

A magyar mint idegen nyelv tanítása és az alkalmazott nyelvészet

1. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv-és Irodalomtudományi Osztályának Nyelvtudományi Bizottságában az év elején vetődött fel a magyar nyelvnek mint idegen nyelvnek tanítása mint probléma.

A Bizottság két érdekelt munkabizottság titkárát küldte ki a kérdés tanulmányozására: Rácz Endrét, a Magyar Nyelvészeti Munkabizottság titkárát, illetőleg engem mint a Matematikai és Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság titkárát. /Az alkalmazott nyelvészet körébe tartozónak tartjuk az idegen nyelvek tanításában alkalmazott nyelvészetet, bőven is foglalkoztunk vele; s ide tartozónak véljük az anyanyelvi nevelésben alkalmazott nyelvészetet is, ezt is programunkra tűztük. Ezek szerint a magyar mint idegen nyelv tanítása is alkalmazott nyelvészeti jellegű, vagy az is./

2. A célunk minden alkalmazott nyelvészeti diszciplína esetében azonos: a kutatás állandó szervezeti keretének biztosítása. A mai megbeszélés alapján úgy látszik, hogy erre a célra az igazgatási vonal rendelkezésre áll a Művelődésügyi Minisztérium keretében, a társadalmi testületi ellenőrzés szerepét pedig betöltik az évenként tervezett lektori értekezletek, valamint egyéb hasonló jellegű tanácskozások. Az állandó testület /munkaközösség vagy munkabizottság/ pedig nyilván majd ezzel kapcsolatban alakul ki fokozatosan.

Ez a lektori értekezlet egyúttal jelentős lépést jelent a sokoldalú, szétszórt gyakorlati tapasztalatok általánosításához mint a kutatás első lépcsőfokához. Nem mintha a szakterületen található kiváló jegyzetek /Központi Magyar Lektorátus, TIT/ nem implikálnának a lapos megelőző kutatásokat. Tudomásom szerint sajtó alatt is van már jó néhány elméleti igényű tanulmány ezen a területen.

3. Hegyi Endre elméleti bevezető előadása is gyakorlati és elméleti alapokra épül. Hogy a gyakorlati eredmények milyenek, azt én nem tudom. Annyi azonban világos számomra, hogy Hegyi Endre alkalma-

zott nyelvészeti nézetei széleskörű elméleti nyelvészeti tájékozódáson alapulnak, s összhangban állnak a modern általános nyelvészet számos fontos tételével. Ez igen biztató kezdet.

A vonzatközpontú elmélet a szintaxis vezérlésére alkalmas. Természetesen ki kell majd egészíteni a nyelv egyéb szintjei megtanításának elméleti igényű fejezeteivel. Nyilván itt is például a hangtan vonatkozásában a meglevő sikeres gyakorlat általánosításáról volna szó.

4. Támogatni kellene valamennyi eredménnyel biztató elméletileg megalapozott kísérletet. A gyakorlati eredmények azonban csak akkor mérhetőek össze, ha megfelelően dokumentálják őket: leírják módszertanukat, tanítási folyamatukat és megfelelő tesztek segítségével kvantálják teljesítményüket.

5. A szakma egyelőre még szervezetileg alig létezik. Nincs biztosított utánpótlása; nincs publikációs fóruma.

Igen hasznos volna, ha az egyetemeken tartanának speciálkollegiumokat a magyar mint idegen nyelv tanításának témaköréből. Sőt idővel bölcsészkar "C" szakká /vagyis két féléven át, heti 5-6 órában tanított szakká/ válna. - Itt említem meg, hogy "az angol mint idegen nyelv" igen fontos specializáció az amerikai és angol egyetemeken. Az Egyesült Államokban még doktorálni is lehet belőle. Franciaországban pedig tudomásom szerint épp ezekben a napokban állítottak föl Párizsban rendes egyetemi katedrát "a francia mint idegen nyelv" tanításának felsőfokú oktatására és kutatására.^{1/}

Kívánatos volna, ha ennek a tanácskozásnak az anyaga legalább sokszorosításban megjelenhetne. Sőt az is jó volna, ha ez a kiadvány egy évenként napvilágot látó sorozat első darabja volna. /A sorozat munkatársai közé jó volna majd bevonni a külföldi és nem magyar anyanyelvű oktatókat is/.

6. A magyar mint idegen nyelv tanításának nyelvészeti alapszciplinái voltaképpen azonosak bármely idegen nyelv tanításának nyelvészeti alapszciplináival. Ezek közül - mint ismeretes- kiemelkedő szerep jut az összevető /kontrasztív, konfrontáló/ nyelvtannak. Ez azt jelenti a mi esetünkben, hogy a magyar nyelvet az oroszra vagy angolra tekintettel írjuk le, ilyen formában vetjük össze a két nyelv

^{1/} A Párizsi Egyetemen működő Institut des Professeurs de Français à l'Étranger, amely külföldön franciát tanító tanárokat képez, évtizedes múltra tekinthet vissza. /A szerkesztő közlése./

szerkezetét és használati szabályait.

Néhány régebbi kezdeményezés és néhány igen biztató mostani munka után épp ezekben az években próbálják többen is intézményesen megszervezni a magyar nyelvnek az oroszsal, angollal, némettel, franciával, spanyollal és latinnal való összevetését, ezeknek a kontrasztív grammatikáknak az elkészítését.

A Nyelvtudományi Intézeten belül a Tipológiai Munkaközösség foglalkozik ezekkel a problémákkal. Elfogadott tervek szerint 1971 őszén Pécsen három napos /külföldi meghívottakkal kibővített/ nemzeti konferenciát rendezünk a magyar nyelvnek más nyelvekkel való összevetéséről. Reméljük, ezen a tanácskozáson a külföldi magyar lektorok is beszámolnak tapasztalataikról.

7. A magyar nyelvnek a szomszédos országokban való tanítása, oktatása sajátos feladat, mint ahogy ezt Deme László elmondta. Ebben az esetben a magyar nyelvet három minőségben lehet tanítani: anyanyelvként, idegen nyelvként és "fél idegen" nyelvként. A "fél idegen" nyelv kifejezés alkalmazható például azokra a jugoszláviai nem humán szakemberekre, akik magyar anyanyelvűek, de szerbhorvát kiképzést kaptak, s a magyar nyelvet nem ismerik sem általános műveltségük, sem szakmai műveltségük szintjén. Ezért állítottak be a számukra külön lektort az Újvidéki Egyetemen.

Ebben a sokoldalú helyzetben természetesen más az összevető nyelvtan funkciója; a kétnyelvűség nyelvtani leírásában inkább lehetséges a szimmetrikus összevetés, vagyis az eset, amikor a két nyelv egymásra való tekintettel kerül leírásra.

8. Érdeemes volna összegyűjteni a magyar mint idegen nyelv tanításának tapasztalatait olyan államokban is, ahova magyar lektorok nem jutnak el.

1967-ben vendégelőadó voltam a New York-i Columbia Egyetem Uráli Tanulmányok Tanszékén. Itt igen sok tapasztalatot gyűjtöttem; közülük csak egy-kettőt említek itt.

A fő dolgom magyar nyelvészet tanítása volt /angol nyelven/ a nyelvész hallgatók számára. Közöttük akadt olyan, aki nem tudott magyarul jóformán semmit, de a magyar nyelv szerkezete és története mint nyelvészeti téma magára vonta érdeklődését. Sajnos, az ő számukra nem állott rendelkezésre megfelelő angol nyelvű kézikönyv vagy segédkönyv.

Kellett tanítanom egy "Bevezetés a magyar tanulmányokba" cí-

mű tárgyat is. Ebben az esetben a magyar nyelvészet mellett a magyar irodalomtudományba, történettudományba, néprajztudományba, valamint a magyarországi tudományos és művelődésügyi intézményekbe is "be kellett vezetni" a hallgatókat. A bevezetés elsősorban bibliográfiai jellegű volt. Ehhez a tárgyhoz sem állt rendelkezésre segédanyag: sem bibliográfiai, sem dokumentum vonatkozásban - mégpedig sem angolul, sem magyarul. /Ezt a tárgyat olyan hallgatók is hallgatták, akik a magyar kultúrával - tehát nem nyelvvel - kívántak foglalkozni/.

Végül részt kellett vennem a Third Year Hungarian nevű tárgy tanításában is. Erről a harmadik éves /vagy felső fokú/ tárgyról hamarosan kiderült, hogy hallgatói anyaga nem egységes: két, egymástól teljesen eltérő tudású csoportot egyesített. Az angol anyanyelvűek számára magyar kiejtés csiszolása, továbbá a magyar szókincs és frazeológia bővítése volt a fő feladat. A magyar származású /második vagy harmadik generációs/ amerikai hallgatók számára viszont a magyar helyesírás és a magyar stílus javítása volt a fontos. A két csoportot el kellett egymástól választani, mert zavarták egymást az előhaladásban. A felsorolt témakörökben egyáltalában nem állott rendelkezésre angol nyelvű segédanyag. Különösen hiányoztak megfelelő magyar nyelvi magnetofonszalagok.

9. Megjegyzem itt, hogy az angol alapnyelvű könyvek kiadása üzletileg sem volna reménytelen vállalkozás. Csupán az Egyesült Államokban különféle felsőoktatási intézmények keretében évi 500-800 diák tanul magyarul. Ezeket az intézményeket a mi szempontunkból még nem tekintette át senki sem. Természetesen a külföld számára történő tankönyvek /kézikönyvek, segédkönyvek/ kiadásában nem lehetnek azonos szempontjaink a belföldi tankönyvkiadással: ki kell fejleszteni fokozatosan a tankönyvkiadásnak egy speciális ágazatát.

10. Ottani hallgatóim valamennyien tervbe vették legalább egy éves magyarországi tanulmányutát. Az ottani egyetemi mentalitás szerint legalább ennyi kell egy adott nyelv megtanulásának befejezéséhez. Tapasztalatom szerint a hallgatók többsége el is jut Magyarországra, de fogadásukra, további képzésükre /vagy továbbképzésükre/ nem vagyunk elkészülve, pedig ennek is lehetnének számunkra igen kedvező vonatkozásai.

11. Végül még megemlítem, hogy a külföldi magyartanításra három több országban a finnugor /uráli/ stúdiumok képviselője, legalább bevezető szinten.

12. A fentieket talán nem is kell összefoglalni. Annyit azonban szeretnék elmondani, hogy a magyar mint idegen nyelv tanítása mint alkalmazott nyelvészeti diszciplína szükséges dolog. Létrehozásához a gyakorlati tapasztalatok általánosítása mellett elengedhetetlen az elméleti nyelvészetnek /és néhány egyéb tudománynak/ a segítségével.